

การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนท์เถระ
ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

**An Analytical Study of the Ānanta therā's
Kalyānamittā in Tipitaka**

¹จีรวัตร ตอบกระโทก, ²พระมหาอดิเดช สติวโร และ ³อธิเทพ ผาธา

¹Jeerawat Tobkrathok, ²Phramaha Adidej Sativaro and ³Athithep Phatha

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: jeerawatshell079@gmail.com

Received: May 24, 2024; **Revised:** December 21, 2024; **Accepted:** December 23, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์คุณความเป็นกัลยาณมิตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนท์เถระในพระไตรปิฎก 3) เพื่อวิเคราะห์องค์คุณความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนท์เถระที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า 1. พระอานนท์เป็นยอดนักกัลยาณมิตรพระอานนท์เป็นยอดนักกัลยาณมิตรที่คอยอุปฐากพระพุทธเจ้า และคอยช่วยเหลือเพื่อนสหธรรมิกและญาติโยมอยู่ตลอดเวลา 2. ความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนท์เถระสามารถแบ่งตามองค์คุณได้ 7 ประการ 3. วิเคราะห์ (1) ด้านเป็นที่รัก (ปิโย) ได้แก่ เป็นที่รักไว้วางใจให้ทำหน้าที่แทนพระพุทธองค์ เป็นที่รักของเพื่อนสหธรรมิก พร้อมแก้ไขปัญหาในยามต้องการ (2) ด้านความเป็นที่เคารพ (ครุ) ได้แก่ เป็นที่เคารพของพระประยูรญาติ เป็นที่เคารพในฐานะเป็นองค์แสดงธรรมนำปัญญาแก่พุทธบริษัท (3) ด้านความเป็นที่น่าเจริญใจ (ภาวนีโย) ได้แก่ เป็นที่น่ายกย่องในฐานะผู้มีภูมิธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นที่น่ายกย่องในฐานะนำสหายเก่าทำบุญ (4) ด้านความเป็นผู้รู้จักพูดให้ได้ผล (วตตยา) ได้แก่ เป็นนักพูดชี้แจงเหตุผลถวายแต่พระพุทธเจ้า เป็นนักพูดประสานให้เกิดความสามัคคี (5) ด้านความเป็นผู้ที่อดทนต่อถ้อยคำ (วจนกขโม) ได้แก่ เป็นผู้อดทนต่อปัญหาธรรมของเพื่อนสหธรรมิก เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำตักเตือนของพระพุทธเจ้า เป็นผู้อดทนต่อคำดูหมิ่นเพราะยังไม่บรรลุพระอรหันต์ (6) ด้านความเป็นผู้ที่อธิบายเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย (คมกิริยจ กถ กตตยา) ได้แก่ เป็นผู้สนทนาธรรมกับภิกษุได้อย่างลึกซึ้ง (7) ด้านความเป็นผู้ที่ไม่แนะนำในทางเสื่อม (โน จฏฐาเน นโยชเย) ได้แก่ เป็นผู้แนะนำให้พ้นจากความเสื่อมคืออาพาธ เป็นผู้แนะนำทางสวรรค์ เป็นผู้แนะนำให้พ้นจากความทุกข์

คำสำคัญ: กัลยาณมิตร; พระอานนท์เถระ

Abstract

This thesis was a qualitative research that has three objectives; 1) to study the value factor of having good friend (*Kalyāṇamittā*) in Theravada Buddhist Scriptures, 2) to study the having good friend of *Ānanda Thera* in the *Tipiṭaka*, and 3) to analyze the value factor of having good friend of *Ānanda Thera* in the *Tipiṭaka*. The research methodology was a documentary research by analysis. The result of the study found that 1. The term *Kalyāṇamittā* in the Buddhist Scriptures means the person who is endowed with virtue, morality, and goodness. 2. *Ānanta thera* is far from defilements and setting himself in the proper right place for respect, and he is also a creator of advanced benefits and virtues for people around him with understanding which is an aspiration for change and development towards various levels of benefit and happiness without any expecting in return, including the supportive environment that promotes the life development is as a good friend as well. 3. *Kalyāṇamittā* consists of seven virtues which are the qualification of a good friend or true friend; 1) *Piyo*: lovable; endearing, 2) *Garu*: esteemable; respectable, 3) *Bhāvanīyo*: adorable; cultured; emulable, 4) *Vattā*: being a counselor, 5) *Vacanakkhamo*: being a patient listener, 6) *Gambhīraṅca katham kattā*: able to deliver deep discourses, 7) *No caṭṭhāne niyojaye*: not leading to a useless end. Those who are good friends need to have these seven virtues as the basis.

Keywords: *Kalyāṇamittā*; *Ānanda Thera*

บทนำ

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการคบหามิตรที่ดีมีประโยชน์ มากกว่าการคบหาคนพาล การเลือกคบหามิตรที่ดีและเป็นกัลยาณมิตร จึงเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากมงคลสูตรที่พระพุทธองค์ตรัสไว้เป็นคาถาแรกว่า “อเสวนา จ พาลานํ ปณฺธิตानญจ เสวนา ปุชา จ ปุชฌียานํ เอตมมฺงคฺลมฺตมฺนติ การไม่คบคนพาล การคบแต่บัณฑิต การบูชาคนที่ควรบูชา นี้เป็นมงคลอันสูงสุด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/3/7)

จากข้อความข้างต้น สังเกตได้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสถึงการไม่คบหาสมาคมกับคนพาล การเลือกคบคนที่เป็นบัณฑิต และการบูชาคนที่ควรบูชา ในที่นี้จะกล่าวถึงการเลือกคบหาคนที่เป็นบัณฑิตหรือคนที่เป็นกัลยาณมิตร ดังนั้นบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรจึงมีความสำคัญกับบุคคลผู้มุ่งหวังความสุขและความเจริญในชีวิตเป็นอย่างยิ่ง เพราะการมีกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้ได้พบความสุข ความสำเร็จ และความเจริญรุ่งเรือง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉันทไค กัลยาณมิตรตตาก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ฉันทัน” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 19/56/45) จะเห็นได้ว่า ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงเปรียบกัลยาณมิตรเป็นเหมือนกับแสงอรุณในยามเช้าที่บุคคลจะต้องพบเจอเป็นอันดับแรกในแต่ละวัน การดำเนินชีวิตของมนุษย์ก็เช่นกัน กัลยาณมิตรถือเป็นบุพนิมิตหรือส่วนเบื้องต้นแห่งความเจริญในชีวิต

การคบหากัลยาณมิตรจึงเป็นสิ่งที่ควรหยิบยกมากล่าวเป็นอันดับต้น เหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงระบุถึงประโยชน์ของการคบหาสมาคมกับกัลยาณมิตรไว้เป็นอย่างมาก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “เมื่อภิกษุผู้เป็น

พระเสขะยังไม่บรรลุ ปรารถนาจะบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม เราไม่เห็นเหตุอื่นแม้ อย่างหนึ่งที่ทำให้เหตุซึ่งมีอยู่ภายนอกตนให้มีอุปการะมากอย่างนี้เหมือนความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตร) นี้เลย ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมละอกุศลได้ และทำกุศลให้เจริญ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย: 25/16/360) แม้ในการพัฒนาจิตและปัญญา เพื่อความเป็นอริยบุคคลจนถึงจุดสูงสุดของพุทธธรรม การคบกัลยาณมิตรเป็นหนึ่งในความสำคัญ ดังพุทธพจน์ว่า “อานนท์ ความเป็นผู้มีมิตรดี (กัลยาณมิตร) มีสหชาติ มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหชาติ มีเพื่อนดีพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญ อริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 19/2/3)

จากข้อความข้างต้นนี้ พบว่า บุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรมีความสำคัญต่อชีวิตอย่างมาก เพราะบุคคล เช่นนี้ถือเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดของชีวิตทีเดียว เพราะผู้เป็นกัลยาณมิตรย่อมสามารถแนะนำ ชี้แนะแนวทางที่ ดี ให้ได้ยินได้ฟังพระสัทธรรม เมื่อได้ยินได้ฟังแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใส เชื่อมมั่นต่อพระสัทธรรมนั้น เมื่อเกิด ศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดการพิจารณาด้วยปัญญาอันแยบคาย เมื่อเกิดโยนิโสมนสิการ แล้ว ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดสติสัมปชัญญะ อันเป็นหลักธรรมสำหรับป้องกันกิเลสที่จะเกิดขึ้นและละกิเลส คุณสมบัติสำคัญของพระอานนทเถระ ผู้มีความกตัญญูต่อพระพุทธเจ้าและมีคุณต่อเพื่อนสหพรหมจรรย์ตลอดถึง พุทธบริษัท เช่น การอุปฐากดูแลพระพุทธเจ้า มีการเตรียมน้ำฉัน น้ำใช้ ถวายไม้สีฟัน นวดพระปฤษฎางค์ และปิดกรวดพระคันธกุฎี เป็นต้น , ที่แสดงต่อเพื่อนสหพรหมจรรย์เช่น สมานสามัคคีหมู่สงฆ์ , ส่งเสริมสตรีให้ได้ บวช , เป็นที่ปรึกษา แก้ปัญหาธรรมะ ดังมีเรื่องพระวังคีสเถระว่า สมัยหนึ่งพระวังคีสเถระ ได้มาปรึกษาพระ อานนท์ว่า ครั้งหนึ่งพระวังคีสเถระได้เข้าไปบิณฑบาต ในกรุงสาวัตถี ได้พบสตรีรูปงามแต่งตัวสวยเกิดความ กำหนด รักใคร่ในจิตใจ อุดใจไว้ไม่ได้จึงเรียนปรึกษาพระอานนท์ ท่านก็ได้ให้คำแนะนำว่า จิตของท่านรุ่มร้อน เพราะสัญญาคลาดเคลื่อน จงละนิมิตอันสวยงามนั้นเสีย พิจารณาให้เห็นสิ่งทั้งหลาย ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มี ตัวตน จงหมั่นเจริญอุสุภกรรมฐาน ทำจิตให้เกิดสมาธิ มีสติรับรู้พิจารณากาย ก็จักมีความเบื่อหน่าย คลาย กำหนดเสียได้ ก็จักเป็นผู้สงบระงับ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 15/212/307) เป็นต้น , ที่แสดงต่อพุทธบริษัทเช่น แสดงธรรม,ให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา,เป็นที่เคารพรัก มีเรื่องนี้เป็น อุทาหรณ์ว่า เจ้าอภัยลิจฉวีได้ไปหาพระอานนท์ที่ภูฏาคารศาลาป่ามหาวัน แล้วได้เรียนถามว่า การที่นิครนถาฏ บุตรได้บัญญัติว่า กรรมเก๋าคงไปได้ เพราะความเพียรเผากิเลส ฆ่าเหตุได้เพราะทำกรรมใหม่ หมายความว่า เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงหมด เพราะทุกข์หมดไป เวทนาจึงสิ้นไป ทุกข์ทั้งหมดจึงเสื่อมไปโดยไม่เหลือ การต่อ ทุกข์มิได้ด้วยความหมดจด ข้อนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างไร พระอานนท์ตอบว่าพระพุทธเจ้าตรัสความหมดจด ไว้ด้วยศีล สมาธิ และปัญญา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 20/75/214) เป็นต้น กัลยาณมิตรที่สมบูรณ์เพียงพร้อมด้วยคุณสมบัติทุกประการนี้มีตัวอย่าง คือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยมี พระพุทธพจน์รับรองว่า “ด้วยว่าเพราะอาศัยเรา (ตถาคต) ผู้เป็นมิตรดี (กัลยาณมิตร) เหล่าสัตว์ผู้มีชาติ (ความ เกิด) เป็นธรรมย่อมพ้นจากชาติ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 19/2/4) การที่ ใครสักคน มีจิตหวังเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น เพื่อเป็นบุญนิมิตในทางสร้างสรรค์ สร้างสุข สร้างความเจริญด้าน จิตใจ การชี้แนะให้คนอื่นดำรงตนอยู่ในทางที่ถูกต้องดีงาม ชักนำให้กุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น อกุศลที่กำลังจะ

เกิดขึ้นและที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมไป บุคคลผู้มีความปรารถนาอย่างนี้จำเป็นต้องมีคุณธรรมสำหรับฝึกตนเองให้เหมาะสมกับภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบ ฉะนั้น บุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องประกอบด้วยองค์คุณ หรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตรถึง 7 ประการ คือ เป็นที่รักเป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ และไม่ชักนำในอฐานะแล (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 23/37/57)

องค์คุณหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตรทั้ง 7 ประการนี้ หากมีอยู่แก่บุคคลใด บุคคลผู้นั้นถือว่าเป็นมิตรผู้มุ่งประโยชน์ต่อผู้อื่นและอนุเคราะห์หมู่ชน ผู้ต้องการจะคบมิตร ควรคบมิตรเช่นนั้น แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม บุคคลผู้มีองค์คุณหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตรนั้น ถือเป็นบุคคลต้นแบบแห่งความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีในพระพุทธศาสนา นอกจากจะมีสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ยังมีเหล่าพุทธสาวกและพุทธบริษัทอีกมากมาย ในที่นี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาค้นคว้าความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนทเถระเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาหลักกัลยาณมิตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อให้ทราบถึงความหมาย หลักการ ลักษณะ คุณค่า ความสำคัญ และตัวอย่างของกัลยาณมิตรจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงองค์คุณความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนทเถระ เพื่อให้ทราบถึงองค์คุณความเป็นกัลยาณมิตร 7 ประการของพระอานนทเถระที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และทราบถึงจริยาวัตรของท่านที่เป็นแบบอย่างแห่งกัลยาณมิตรให้กับพุทธสาวกและพุทธบริษัทรุ่นหลังต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาค้นคว้าองค์คุณความเป็นกัลยาณมิตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนทเถระในพระไตรปิฎก
3. เพื่อวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนทเถระที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวข้องกับกัลยาณมิตร โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยแบ่งตามแหล่งข้อมูล ดังนี้

1. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และคัมภีร์พระไตรปิฎก ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2500 เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบไปด้วยคัมภีร์อรรถกถาแปล เล่มจากฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “การศึกษาค้นคว้าองค์คุณความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนทเถระที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” นำมาแสดงไว้เพื่อเป็นการประกอบในการวิจัยด้วย

2. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้ศึกษาจากคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ประกอบไปด้วย คัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์อื่นๆเป็นต้น เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ห้องคฤหาสน์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนท์เถระที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” และได้ค้นคว้า หนังสือ เอกสาร บทความ งานวิจัยเชิงวิชาการ ที่เกี่ยวเนื่องกับเรื่องและวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งปัญหาที่ต้องการทราบ เพื่อนำมาประมวลใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวเคราะห์ในขั้นนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ อธิบาย ขยายความจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎก และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ อรรถกถา เป็นต้น เอกสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้วิจัยเห็นว่าคงจะมีการอธิบายเพิ่มเติม ในกรณีที่จะเห็นว่าจะต้องมีการอธิบายและขยายความเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า คำว่ากัลยาณมิตรนั้น ตามรูปศัพท์แล้วท่านหมายถึง เพื่อนที่ดี เพื่อนที่งาม หรือเพื่อนรักใคร่คุ้นเคยกันดี (ราชบัณฑิตยสถาน: 2546) เพื่อนผู้มีความเอื้อเอื้อ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อบุคคลผู้หวังดีต่อเรา ประกอบด้วยความรัก ความเมตตา เป็นผู้หวังประโยชน์เกื้อกูล ประารถนาดีต่อกันและเป็น ที่ไว้วางใจแก่กันและกันคือ มีความเมตตาทั้งทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งความหมายตามศัพท์ ท่านมุ่งเอามิตรที่ดีเป็นบุคคลโดยเฉพาะ

อนึ่งยังมีความหมายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอีกว่า กัลยาณมิตรหมายถึง บุคคลที่มีความพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม ความดีงาม เป็นผู้ห่างไกลกิเลสและตั้งตนอยู่อย่างเหมาะสมแห่งการเคารพ รวมทั้งยังเป็นผู้สร้างสรรค์ประโยชน์สุข และคุณธรรมดีงามต่างๆ ให้แก่บุคคลรอบข้างด้วยความเข้าใจจนเป็นแรงให้เหนียวแน่นเกิดการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาไปสู่ประโยชน์และความสุขในระดับต่างๆ โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลส่งเสริมการพัฒนาชีวิตก็เป็นดังกัลยาณมิตรเช่นกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต): 2556)

ส่วนลักษณะของกัลยาณมิตร ผู้วิจัยนำเสนออยู่ 3 ประเด็นคือ ลักษณะของกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก ในอรรถกถา และในทัศนะคติของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และได้ข้อสรุปดังนี้

ลักษณะของกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก หมายถึงลักษณะของบุคคลที่ประกอบด้วยคุณธรรม มีศรัทธาสุตะ จาคะ และปัญญา ลักษณะดังกล่าวมีทั้งระดับโลกียะ มีคุณธรรมที่พร้อมจะเป็นที่พึ่งให้กับตนเองและผู้อื่น พร้อมทั้งจะช่วยเหลือผู้อื่นได้ ส่วนในระดับโลกุตระในระดับสูงสุดมีพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ซึ่งพร้อมที่จะนำพาสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ได้

ลักษณะของกัลยาณมิตรในอรรถกถา มีลักษณะที่สอดคล้องกับกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎกแต่ในอรรถกถาได้แสดงรายละเอียดไว้ พร้อมทั้งอธิบายในแง่มุมที่บ่งชี้รายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมพร้อมคุณสมบัติด้านต่างๆ ที่เป็นเครื่องชี้วัดความเป็นกัลยาณมิตรไว้อย่างละเอียด

ลักษณะของกัลยาณมิตรในทัศนคติของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาสรุปได้ 2 ประเด็นคือ 1) ความเป็นผู้กระทำได้จริงในสิ่งที่สอนแก่ผู้อื่นหรือได้บรรลุสำเร็จด้วยตนเองแล้วจึงสอนผู้อื่น ดังพุทธพจน์บทที่ว่า “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน แล้วสอนคนอื่นในภายหลังจึงไม่มัวหมอง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/158/81) และ 2) ด้านคุณค่าของกัลยาณมิตรคือ การช่วยสร้างความมั่นใจ ปฏิบัติและทำได้จริง บรรลุได้จริง และทำได้สำเร็จ ได้รับผลดีจริง เพราะกัลยาณมิตรมีความรู้ความเข้าใจ มีประสบการณ์ในสิ่งที่ปฏิบัติที่ดีกว่า จึงสามารถช่วยชี้แนะ บอกแนวหรือวิธีการที่ทำให้การปฏิบัติง่ายขึ้น กัลยาณมิตรที่ได้บรรลุการปฏิบัติด้วยตนเองย่อมอำนวยการให้คุณค่า ทำให้เกิดศรัทธา มีกำลังใจแรงกล้าในการที่จะถึงเป้าหมายนั้น

ความสำคัญและคุณค่าของกัลยาณมิตร การได้กัลยาณมิตร การได้อยู่ใกล้ การได้นั่งใกล้ การได้คบหาสมาคมกัลยาณมิตรหรือมีเพื่อนที่ดีนั้น ถือว่าเป็นโชคสองชั้นของบุคคลนั้น กล่าวคือ ชั้นแรกไม่ว่าจะได้มิตรดีหรือมิตรชั่วก็ถือว่ายังดีอย่างน้อยที่สุดคงจะคลายความกลัวจากภัยต่างๆ ได้เมื่ออยู่ใกล้กัน และทำให้การงานลุล่วงไปด้วยดี เช่น คบกันเพื่อประกอบธุรกิจการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง トラบไตที่ยังช่วยกัน จะทำให้การงานนั้นประสบผลสำเร็จได้ คือสำเร็จประโยชน์ในปัจจุบัน ทำให้ฐานะทางสังคมดีขึ้นได้อย่างที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบันนี้คือทางโลก บางครั้งหลีกเลี่ยงที่จะคบหาไม่ได้ ทั้งที่รู้ว่าผู้ที่คบด้วยนั้นเป็นปาปมิตร แต่ก็ต้องคบหาเพื่อประโยชน์บางอย่างที่ต่างฝ่ายต่างจะได้รับ

ส่วนในทางธรรมท่านได้สละประโยชน์ทางโลก ไม่มีความจำเป็นที่ต้องแสวงหาอีกต่อไป ท่านจึงมีความกล้าหาญมากพอ ถึงกับประกาศไว้เลยว่า หากไม่ได้ผู้ที่มีธรรมเสมอหรือดีกว่าตนด้านคุณธรรม ความประพฤติ การไปไหนมาไหนไปผู้เดียวถือเป็นการดีที่สุด ดังพุทธภาษิตตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย หากบุคคลเที่ยวหาคนดีกว่าตน หรือเสมอกับตนไม่ได้ ก็ควรถือการเที่ยวไปคนเดียวให้มั่นคง เพราะจะหาความเป็นเพื่อนในคนพาลไม่ได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/61/46)

คุณค่าของกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก สรุปได้ว่า กัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนามีคุณค่ามากสำหรับการดำเนินชีวิตที่ดี มีกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต สามารถทำให้ชีวิตมีการพัฒนาไปด้วยคุณธรรมมีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น เจริญตามทางสายกลาง อริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อเข้าถึงอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นทางพ้นทุกข์ กัลยาณมิตรเป็นปัจจัยเบื้องต้นแห่งการพัฒนาชีวิตในทุกระดับ โดยมีพุทธพจน์ยืนยันอย่างหนักแน่นถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรในการตั้งอยู่ในกุศลธรรม ตลอดจนถึงเป็นเหตุปัจจัยแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นวิถีทางอันประเสริฐยิ่งของพระพุทธศาสนา

ประเภท หน้าที่ คุณสมบัติและองค์คุณของกัลยาณมิตร

ประเภทของกัลยาณมิตรทั้ง 2 คือ ประเภทในสังคาลสูตรและประเภทในชัคควิสาณสูตรตนิทเทส ถือเป็นลักษณะของเพื่อนที่ดีเพื่อนแท้ เพื่อนมีอุปการะ เพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุข และเพื่อนแนะนำประโยชน์ ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งเพื่อนทางโลก และเพื่อนทางธรรม

การจะทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้มีประสิทธิภาพและได้อย่างสมบูรณ์ จะต้องเข้าใจถึงพฤติกรรมภายนอก ทั้งการแสดงออกเพื่อให้เกิดความประทับใจภายนอก เช่น กิริยาท่าทางที่ดีมีการแต่งกายที่เหมาะสม ย่อมจะก่อให้เกิดบุคคลที่เราจะไปทำหน้าที่กัลยาณมิตรนั้น เกิดการได้รับรู้ในรูปที่ดี หรือรสที่ดี หรือเสียงที่ไพเราะ

หรือได้กลิ่นหอม ได้รับสัมผัสที่ดี เป็นต้น อันส่งผลให้เกิดความประทับใจต่อบุคคล ที่เราจะไปทำหน้าที่ กัลยาณมิตรนั่นเอง

คุณสมบัติของกัลยาณมิตรมีทั้งคุณสมบัติอย่างดีเลิศและคุณสมบัติที่เหมาะสมกับบุคคล ไม่ว่าจะเป็นคุณสมบัติพื้นฐาน คุณสมบัติด้านความรู้ คุณสมบัติด้านความประพฤติและคุณสมบัติด้านการแนะนำประโยชน์แก่ผู้อื่น ทั้งหมดนี้ก็ล้วนเป็นคุณสมบัติที่สำคัญกับความเป็นกัลยาณมิตรในแต่ละระดับทั้งสิ้น

องค์คุณของความเป็นกัลยาณมิตรนั้นจะประกอบด้วยข้อใดข้อหนึ่งก็นับว่าเป็นผู้คุณธรรมเช่นกัน เพราะผู้จะพบเจอกัลยาณมิตรนั้นต้องมีคุณธรรมเสมอกันด้วยคุณธรรมเช่นกัน เหมือนการเอาเกลือมาแลกเกลือ คือต่างคนต่างมีคุณธรรมต่อกันและกัน โดยเฉพาะผู้เป็นกัลยาณมิตรนี้ต้องประกอบด้วยองค์ใดองค์หนึ่งข้างต้นจึงเชื่อว่าเป็นผู้มีคุณธรรม

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ในอดีตชาติพระอานนที่ได้ออกเป็นเจ้าชายต่างพระมารดากับพระพุทโศดม ได้มีชื่อว่า สุมนะ มีพระบิดาชื่ออานันทะ พระราชบิดาชอบการสร้างบุญกุศลอย่างมากให้สร้างโรจนหลายโรงวัดจากระยะทาง 20 โยชน์ ในเมืองพระองศ์ เมื่อเจ้าชายสุมนะเจริญวัยแล้วอยากจะทำบุญบ้าง พระบิดาก็ยังไม่อนุญาต จนกระทั่งเจ้าชายได้ปราบปัจฉิมชนบทสำเร็จแล้ว เรื่องทรงทราบถึงพระราชบิดาแล้ว จึงตรัสว่า เราจะให้พรแก่เธอสุมนะ ว่าแล้วสุมนะจึงทูลขอพรว่า อยากจะทำบุญสร้างกุศลอุปัฏฐากดูแลสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขตลอดระยะเวลา 3 เดือน แต่แล้วพระบิดาก็ไม่ทรงอนุญาต สุมนกุมารก็เลยกล่าว ว่า ข้าพระองค์รู้พระทัยของพระพุทธเจ้า จึงตัดสินใจพากันไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อได้สนทนาธรรมกับพระองค์แล้วเกิดความเลื่อมใสมาก จึงได้บวระณากวายภักตอาหารพร้อมกับสงฆ์หมู่ใหญ่และได้นิมนต์ให้พระพุทธองค์จำพรรษาในพระอุทยานและได้บำรุงพระพุทธเจ้าพร้อมกับหมู่สงฆ์ตลอดระยะเวลาหลายปี และได้ตั้งจิตอธิษฐานว่าจะเป็นผู้ปฏิบัติของพระพุทธเจ้าในอนาคต และได้สมหวังดังที่พระพุทธเจ้าปทุมุตระทรงพยากรณ์ไว้ในกัปนั้นจนถึงกัปนี้จึงได้ถวายงานพระพุทธสมณโคดมพุทธเจ้าในกัปนี้เอง

นับเนื่องจากเจ้าศากยะทรงประสงค์จะออกบวชจึงพากันแสวงหาพระพุทธเจ้าจนกระทั่งได้บวชและให้อุปาสิตบวชก่อนเพื่อคลายทิฐิมานะในตนว่าเป็นเชื้อพระวงศ์และในขณะที่เดียวกันนั้นเจ้าชายก็ได้บวชกันตามลำดับ โดยพระอานนที่ก็ได้บวชโดยที่อ้างแล้วในอรรถกถาเถรคาถาว่าพระเพ็ญฐิสีเสเถระ เป็นพระอุปัชฌาย์ ส่วนคัมภีร์อื่นๆก็ระบุเพียงแต่ว่าได้บวชแล้วเท่านั้น (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ชุ.เถร.อ.; 1/153/101)

ท่านได้ดวงตาเห็นธรรมตั้งแต่ยังบวชพรรษาแรก เรื่องวัตถุ 10 ประการ จากพระปุณณมันตานีบุตร และท่านก็ได้ประกาศสรรเสริญพระปุณณมันตานีบุตรด้วยกตเวทิตาธรรมให้ภิกษุรุ่นหลังได้ฟังในที่สุด (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อ.อ.ก.อ.; 1/219-223/307)

ท่านเป็นสาวกที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่แตกต่างไปจากสาวกรูปอื่นๆในหลายด้าน เช่น เป็นพหูสูต มีสติ มีคติ มีรูปงาม น่าเลื่อมใส ใส่ใจต่อการศึกษา ช่างคิด ช่างสังเกตสังกา สุขภาพอ่อนโยน ประหยัดอดออม มีจิตเมตตาอนุเคราะห์ผู้อาพา ทั้งยังได้สำเร็จพระอรหัตผลเป็นพระอเสขบุคคล หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 3 เดือน ก่อนการทำสังคายนาเพียง 1 วันที่ไม่ได้อยู่ในอิริยาบถหลักสี่ กล่าวคือ ยืน เดิน นั่ง นอน แต่พระ

อาานนท์เป็นพระอริยบุคคลตอนจะเอนหลังนอนเท่านั้นเองจึงเป็นการบรรลุลุทธิธรรมที่แปลกและน่าศึกษาค้นคว้าวิจัยต่อไป

หลังจากที่ท่านได้ช่วยพระมหากัสสปะเถระทำสังคายนาแล้ว ท่านใช้เวลาส่วนมาก ด้วยการอบรมสั่งสอน เผยแผ่ธรรม แก่พุทธบริษัททั้งหลาย พระอาานนท์นิพพานเมื่ออายุ 120 ปี หลังจากพุทธปรินิพพานแห่งพระพุทธรเจ้า 40 ปี นับว่าท่านมีอายุยืนนานในการจรรโลง เผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากรูปหนึ่งจึงนำเอาเป็นตัวอย่งในหลายๆด้านเช่นด้านผู้ปรารถนาความเพียร ด้านผู้เผยแผ่ธรรม เป็นต้นและได้แสดงความเป็นกัลยาณมิตรต่อพระพุทธรเจ้าในหลายด้าน ด้านเป็นผู้ออกแบบจิ๋ว ด้านเป็นพุทธรูปปฏิมากรคุณแลพระพุทธรองค์ด้านรับหน้าที่แทนพระองค์ท่านและด้านเป็นผู้มีความจงรักภักดีต่อพระพุทธรเจ้าเสมอจนตราบเท่าพุทธรปรินิพพาน (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ชุ.ธ.อ.; 3/186)

ท่านได้แสดงความเป็นกัลยาณมิตรต่อเพื่อนสหธรรมิกหลายเรื่องนานับการเป็นทั้งที่ปรึกษาของเพื่อนสหธรรมิก เป็นผู้ประสานหมู่สงฆ์ให้สามัคคีกัน เป็นผู้ส่งเสริมให้สตรีบวช และทุกครั้งภิกษุหรือพุทธบริษัทที่จะเข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ต้องผ่านพระอาานนท์ก่อนเสมอ

ท่านได้แสดงความเป็นกัลยาณมิตรกับพระประยูรญาติคือไม่ได้เลือกนิพพานของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ตัดสินใจที่จะนิพพานกลางอากาศแล้วตั้งจิตอธิษฐานให้กายแตกออกเป็นสองเสี่ยงตกคนละข้างแก่พระประยูรญาติ และต่างฝ่ายต่างก็สร้างพระเจดีย์บรรจุไว้ทั้งสองฟากฝั่งของแม่น้ำ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 19/1009/512) ซึ่งพระอาานนท์ได้แสดงถึงความรักความกตัญญูอยากจะทำแทนพระประยูรญาติด้วยให้ระลึกถึงเจดีย์นั้น ด้วยการระลึกถึงคุณของพระพุทธร พระธรรม พระสงฆ์ ด้วยความเป็นที่เคารพของพระอาานนท์และเหล่าพระประยูรญาติตลอดมา ท่านได้แสดงความเป็นกัลยาณมิตรต่อชาวบ้านทั่วไปไม่ว่าจะเป็นเจ้าขุนมูลนาย พระเจ้าแผ่นดิน พ่อค้า ยาจก ท่านไม่ได้เลือกชนชั้นในการแสดงความเป็นกัลยาณมิตรแต่อย่างใด ซึ่งท่านใช้วิธีหลายวิธีโดยการให้คำปรึกษา แนะนำ กล่าวถ้อยคำที่ลึกให้แจ่ม ตลอดจนเป็นที่รักที่เคารพของเหล่าชาวบ้านที่มาเข้าเฝ้าพระพุทธรเจ้าตลอดถึงแสดงธรรมดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว เป็นสาวกที่น่าเอาอย่างและเจริญรอยตามท่าน ท่านเป็นผู้ที่มีจริยวัตรตรงดงาม ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ตลอดจนมีกัลยาณมิตรกับผู้ใกล้ชิดเช่น พระพุทธรเจ้า พระอาานนท์ก็ได้เป็นถึงพุทธรูปปฏิมากร รู้พระฤทัยของพระพุทธรองค์ สามารถดูแลปรนนิบัติได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วนทุกประการไม่ให้เกิดตกบกพร่องแม้แต่น้อย และยังได้รับการยกย่องหรือเรียกว่าเอตทัคคะด้านต่างๆถึง 5 ประการด้วยกันซึ่งล้วนแล้วเป็นสิ่งทีพระพุทธรองค์ทรงเล็งเห็นความดีคุณสมบัติเฉพาะตัวของพระอาานนท์บวกกับความเป็นกัลยาณมิตรของท่านเอง และไม่ใช่แต่เพียงพระพุทธรเจ้าเท่านั้นทีพระอาานนท์ได้แสดงความเป็นกัลยาณมิตร แต่รวมไปถึง พระมหาเถระ พระสงฆ์สาวกเพื่อนสหธรรมิกด้วยกัน พระประยูรญาติ อุบาสกอุบาสิกา ตลอดจนประชาชนชาวบ้านทั่วไปที่ได้มาสนทนาธรรมบ้าง ถาม-ตอบ ปัญหาธรรมบ้าง แสดงธรรมบ้าง ปรึกษาเรื่องจะเข้าเฝ้าพระพุทธรเจ้าบ้าง และเรื่องอื่นๆอีกมากมายทีผู้วิจัยได้แสดงไว้ข้างต้นนั้นแล้ว ฉะนั้นรวมความว่าพระอาานนท์นี้มีความเป็นกัลยาณมิตรกับทุกคนชนชั้นทีเข้าไปนั่งใกล้ท่าน ทำให้ท่านเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่กราบไหว้บูชา ทีปรึกษา ทีคอยชี้แนะแนวทางให้พบกับทางสว่างฉะนี้แล

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า การแสดงความเป็นกัลยาณมิตรต่อพระพุทธเจ้าในด้านเป็นที่รัก เป็นที่ปรึกษา และสนทนาธรรมกับพระมหาเถรานุเถระตลอดถึงอุบาสก อุบาสิกา นั้น พระอานนท์ได้แสดงถึง ความเป็นผู้นำรักได้อย่างฉลาด หลักแหลมเต็มเปี่ยมด้วยปัญญาในสิ่งที่ได้ทำหรือแสดงออกนั้น ทำให้พระ อานนท์เป็นที่รักของพระพุทธเจ้า ซึ่งความเป็นผู้นำรักทำให้พระพุทธเจ้าสามารถปฏิบัติงานได้คล่องตัวและมี กำลังในการแสดงพระธรรมเทศนาและโปรดสัตว์อื่น ๆ ด้วย ฉะนั้นพระอานนท์นับว่าได้แสดงความเป็นที่รักต่อ พระพุทธองค์ได้อย่างยิ่งดังตัวอย่างที่ได้ยกไว้แล้วเบื้องต้น

พระอานนท์ได้แสดงความเป็นกัลยาณมิตรด้านเป็นที่เคารพต่อชาวบ้านทั่วไปเช่นในเรื่องของให้ พราหมณ์ทำขนมหวานถวาย เรื่องสุกมานพ เป็นต้น และไม่ว่าจะเป็นเจ้าขุนมูลนาย พระเจ้าแผ่นดิน พ่อค้า ยาจก ท่านไม่ได้เลือกชนชั้นในการแสดงความเป็นกัลยาณมิตรแต่อย่างใด ซึ่งท่านใช้วิธีหลายวิธีโดยการให้ คำปรึกษา เป็นที่เคารพของเหล่าชาวบ้านพระเจ้าแผ่นดิน พราหมณ์ คหบดี มานพ ที่มาปรึกษาปัญหาธรรม สงสัยในธรรม สนับสนุนให้มีการบวชภิกษุณี ที่มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าตลอดถึงแสดงธรรมดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ข้างต้นนั้นแหละ พระอานนท์เป็นที่น่าเจริญใจ น่ายกย่อง อย่างยิ่งในหลายๆด้าน ทั้งด้านที่นำพาภิกษุตรีที่ ประสงค์จะถวายทานแด่พระพุทธเจ้า เรื่องนางมิกคาลาได้ถามถึงธรรมของพระพุทธเจ้า เรื่องเจ้าอภัยลิขณวิ ถามปัญหาธรรม พระเถระก็ได้ชี้แจงแถลงไข นำพา ชี้ทางออก บอกทางถูกให้ชนเหล่านั้นได้พบพานถึงความ เข้าใจ อันเป็นต้นแบบตัวอย่างของการที่เป็นแบบอย่างทั้งภิกษุตรี อุบาสก อุบาสิกา ตลอดถึงภิกษุสาวกรุ่นหลัง ในด้านเป็นที่น่าเจริญใจ น่ายกย่อง และน่าเอาอย่าง เพราะท่านเป็นต้นแบบ แบบฉบับของความเมตตาต่อชน ทุกชั้น ฉะนั้นเพราะเหตุแห่งความเมตตาพระอานนท์จึงเป็นที่น่าเจริญใจ น่ายกย่องจากพระพุทธเจ้าและเหล่า สาวกในพระพุทธศาสนาเสมอ

พระเถระเป็นผู้กล่าวถึงเหตุไปหาผลได้เป็นอย่างดี สามารถพูดโน้มน้าวใจ ทั้งการได้กล่าวชี้แจงด้วย เหตุผล เป็นที่ปรึกษาในเรื่องต่างๆ ให้กำลังใจในการปฏิบัติ ดำเนินชีวิตเช่นได้สนทนากับพราหมณ์ ท่านก็ได้ กล่าวจากเหตุไปหาผล ด้วยการแยกแยะให้เห็นชัดเจนในเรื่องนั้น และได้พานางปชชาติโคตมิได้บวชเป็นภิกษุณี ในพระพุทธศาสนา ตอนแรกพระพุทธเจ้าทรงห้าม แต่ด้วยพระอานนท์มีวาทศิลป์ในการทูลขอและมีเหตุผลใน เรื่องนั้น จึงทำให้นางมหาปชชาติโคตมิได้บวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาสืบมาก็ด้วยอาศัยการพูดด้วย เหตุผลของท่านพระอานนท์และท่านยังเป็นผู้ประสานหมู่สงฆ์ที่แตกแยกกันให้ลงตัวด้วยสามัคคีธรรมท่านก็ได้ ใช้หลักธรรมในการดูแลสงฆ์จนทำให้สงฆ์กลับมาสามัคคีกันดังเดิม ท่านก็มีหลักธรรมกัลยาณมิตรข้อนี้ที่ต้อง อดทนต่อถ้อยคำ ตามที่ได้ทูลขอพระพุทธองค์ 8 ประการข้างต้นก่อนจะรับดูแลพระพุทธานั้น ก็เพื่อกีด กันคำนิินทา หรือแม้กระทั่งคำชมพระอานนท์ก็ปล่อยวางในเรื่องที่เป็นโลกธรรม 8 ประการ เพราะท่านอดทน ต่อถ้อยคำ และสามารถแนะนำให้พระเถระรูปอื่นๆ ได้หายสงสัยในปัญหาธรรมซึ่งบ้างท่านก็มาเรียนถามด้วย ความสงสัยจริงๆ บ้างท่านถามด้วยอยากจะลองภูมิรู้ ภูมิธรรมของพระพุทธเจ้า บ้างท่านพอได้ฟังธรรมก็กล่าว สรรเสริญเยินยอท่าน แต่ในขณะที่เดียวกันนั้นพระเถระก็วางหมดแล้วคือเข้าใจโลกธรรมนั้นแล้วก็จึงเชื่อว่ามิธรรม เป็นเครื่องดำเนินไป

พระอานนท์เป็นผู้ฉลาดอย่างยิ่งที่ได้อธิบายเนื้อความที่เป็นหลักธรรมอันปลูกชนมมุขยธรรมดาจะเข้าใจได้โดยง่ายแต่ถึงอย่างไรท่านก็อธิบายเรื่องที่เป็นแก่นธรรมให้เข้าใจได้ง่ายเช่นครั้งนี้ที่พระภิกษุได้ถามถึงเรื่องการเห็น การได้ยิน สัญญา ภาพ ว่าอะไรเป็นยอด และมีภิกษุอื่นมาถามเรื่องสิ่งที่เป็นคืออะไร สิ่งที่ไม่เป็นธรรมคืออะไร พระอานนท์ด้วยเหตุที่ท่านเป็นคนฉลาด มีปัญญาที่สำคัญคือเป็นพหูสูตอยู่เป็นเบื้องต้นแล้ว ก็สามารถที่จะอธิบายให้พระภิกษุเข้าใจได้ง่าย หายสงสัยในปัญหาและรู้แจ่มแจ้งเข้าใจหลักธรรมตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงประทานไว้นั้นแล้วจึงทำให้เจริญรุ่งเรืองในธรรมเป็นนิตย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/170/285)

เหตุการณ์หนึ่งที่พระอานนท์ได้นำพาคริมาณันทะให้หายจากอาการอาพาธด้วยการสวดให้ฟังก่อนและสวดด้วยกันคือสัญญา 10 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 24/60/128) ผลปรากฏว่าพระคริมาณันทะเมื่อได้ฟัง ได้สวดแล้วเกิดเหตุอัศจรรย์ด้วยพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ ทำให้พระนันทะหายจากอาพาธโดยเร็วพลันพระอานนท์ได้แสดงความเป็นห่วงเป็นใยหรือเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้อาพาธหลายท่าน เช่นครั้งนี้ได้ไปกับด้วยพระสารีบุตรและได้กล่าวธรรมให้พบกับทางสว่างหรือแสดงบุญคุณที่ได้สั่งสมมาให้อนาถบิณฑิกะเข้าใจและสุดท้ายได้สวรรคตไปเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นดุสิตเพราะเหตุแห่งการชักนำไปในทางที่ดีของพระอานนท์และพระสารีบุตรที่ได้กล่าวธรรมดังมีเรื่องข้างต้นนั้นแหละ ซึ่งพระอานนท์ได้ไปโปรดคหบดีที่กำลังอาพาธอย่างหนักคือได้แนะนำให้คนป่วยพิจารณาธรรมให้มีสติเพียรรอบรู้ พิจารณาภายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม ให้รู้แจ้งถึงร่างกายและจิตใจจนรู้ว่าคหบดีมีธรรมเหล่านั้นแล้วก็ได้ยืนยันว่าท่านนี้บรรลุดูธรรมในส่วนหนึ่งแล้ว ทำให้เห็นว่าเพราะเหตุที่พระอานนท์ได้ทรงแนะนำไปในทางที่ถูกต้องเสมือนหนึ่งเป็นการตรวจสอบธรรมไปด้วยจึงทำให้ทราบและหลังจากนั้นคหบดีก็เจริญในธรรมจนบรรลุดูธรรมในชั้นยิ่งขึ้นไปตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัย พบว่า กัลยาณมิตร หมายถึง เพื่อนที่ดี มีประโยชน์ และทำหน้าที่ส่งเสริมให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาเถรียงไกร บัวจันอัด (2546) ที่นำเสนองานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกัลยาณมิตรกับการบรรลุดูธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนา มหายาน” ที่ว่า กัลยาณมิตรฝ่ายโลกุตระของเถรวาท ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระอรหันต์สาวกเป็นต้น ผู้เป็นแบบอย่างในการพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญา เพื่อเป็นคนดีของสังคมกระทั่งเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา รวมไปถึงสอดคล้องกับพระจะจู ญาณวิชิโย (2554) ที่นำเสนองานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ” ที่ว่า กัลยาณมิตรมีความสำคัญได้ ก็เพราะกัลยาณมิตรนั้นมีคุณค่าในฐานะที่เป็นตัวดึงดูดเป็นตัวชักนำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้หวังประโยชน์ ไม่ว่าจะป็นประโยชน์ทางโลกหรือทางธรรม หากได้กัลยาณมิตรคอยชี้แนะ เป็นผู้กำกับให้ชีวิตเบื้องต้นดำเนินไปด้วยดี แม้ในเบื้องต้นอาจมีอุปสรรคมาขวางบ้าง กัลยาณมิตรก็เปรียบเหมือนมีกำแพงสองข้างทางที่คอยกันอุปสรรคและสิ่งไม่ดีที่จะ

มาถึงตัว อีกทั้งช่วยห้ามตนเองไม่ให้เดินออกไปหาสิ่งเหล่านั้น ช่วยให้ดำเนินการไปสู่เป้าหมายได้สะดวก ในทางธรรมกัลยาณมิตรมีคุณค่าทั้งในฐานะที่เครื่องหมายเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดแห่งพรหมจรรย์

2. จากผลการวิจัย พบว่า พระอานนท์เป็นพุทธอนุชา มีหน้าที่คอยช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของพระพุทธเจ้า ซึ่งสอดคล้องกับพระจรัญ สุวโจ (2558) ที่นำเสนองานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูกตเวทีของพระอานนท์เถระ” ที่ว่า พระอานนท์คอยอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้ามาเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยการปฏิสันถารตามความเหมาะสม ได้เรียนรู้พุทธจริยวัตรของพระองค์ ลักษณะเช่นนี้รู้ได้ตามที่พระอานนท์แจ้งให้ทราบ เมื่อมีปัญหาธรรมก็ได้เรียนถามพระอานนท์ให้เกิดความเข้าใจถูกต้องตามที่พระอานนท์แสดง เมื่อมีโอกาสก็ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยการนำของพระอานนท์ ท่านได้รับภาระประสานงานของพุทธศาสนิกชน นิมนต์พระพุทธองค์ไปโปรด พระอานนท์สงเคราะห์พระประยูรญาติโดยใช้วาทกรรมทูลพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีบวชเป็นภิกษุณี และเป็นต้นเหตุให้สตรีมาบวชบรรพชิต ปฏิบัติวิเวกธรรมในพระพุทธศาสนา

3. จากผลการวิจัย พบว่า พระอานนท์เป็นพุทธอนุชาที่เป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตประจำวันโดยธรรมะ ที่จะสอดคล้องกับนางสาวจิตตริ ธรรมรักษ์ (2554) ที่นำเสนองานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ธรรมเนียมยออิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องพระอานนท์พุทธอนุชา” ที่ว่า หลักธรรมในการวรรณกรรมอิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องพระอานนท์พุทธอนุชา มี 2 ประเด็น คือ เป็นหลักธรรมคำสอนด้านจริยธรรมที่เน้นสอนให้รู้จักในการใช้ชีวิตประจำวันหรือปฏิบัติตนในสังคมและเน้นการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา อีกอย่างคือ เป็นคำสอนเกี่ยวกับสังฆธรรมที่เน้นสอนให้เข้าใจหลักความจริงของชีวิตหรือสังขารสร้างความหวังและผู้ที่เข้าใจและผู้ปฏิบัติได้อย่างแท้จริง สามารถเข้าถึงหลักความจริงได้โดยไม่เลือกฐานะและเวลา

องค์ความรู้ใหม่

พระอานนท์เป็นแบบอย่างของความดีที่มีระเบียบวินัย ความเสมอต้นเสมอภาคในทางความเป็นกัลยาณมิตรกับทุกคนชั้นวรรณะไม่แบ่งแยก ท่านเป็นแบบอย่างของสุดยอดความเป็นกัลยาณมิตรที่เห็นเด่นชัดที่สุดและเป็นพระเลขาการที่ถือว่าครบเครื่องเรื่องดูแลพระมหาเถระผู้ใหญ่ที่เป็นแบบอย่างที่น่าจะนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันได้อย่างมีคุณภาพ

สรุป

ความเป็นกัลยาณมิตรของพระอานนท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกสรุปได้ดังนี้คือ ท่านเป็นที่รักของพระพุทธเจ้าในหลายด้านเช่น ด้านเป็นพุทธอุปัฏฐาก ฯลฯ ทั้งความเป็นกัลยาณมิตรต่อเพื่อนสหธรรมิกหลายเรื่องนานับการเป็นทั้งที่ปรึกษาของเพื่อนสหธรรมิก เป็นผู้ประสานหมู่สงฆ์ให้สามัคคีกัน ฯลฯ ความเป็นกัลยาณมิตรกับพระประยูรญาติคือการนิพพานของท่าน ความเป็นกัลยาณมิตรต่อชาวบ้านทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นเจ้าขุนมูลนาย พระเจ้าแผ่นดิน พ่อค้า ยาจก อุบาสก อุบาสิกา ท่านไม่ได้เลือกชนชั้น โดยการให้คำปรึกษา

อบรม เผยแผ่ธรรม แนะนำ กล่าวถ้อยคำที่ลึกให้แจ้ง ตลอดถึงเป็นที่รัก ที่เคารพของเหล่าชาวบ้านที่มาเข้าเฝ้า พระพุทธเจ้าตลอดถึงแสดงธรรม รวมความว่าพระอานนท์นี้มีความเป็นกัลยาณมิตรกับทุกคนชนชั้นที่เข้าไปนั่ง ใกล้ท่าน ทำให้ท่านเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่กราบไหว้บูชา ที่ปรึกษา ที่คอยชี้แนะแนวทางให้พบกับหนทางสว่างไสวในชีวิต

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. **ผลจากการวิจัยพบว่า** ในฐานะพุทธศาสนิกชนหรือผู้สนใจ หรือเลขานุการต่างๆ ผู้วิจัยพบว่าเห็น ควรที่จะเอาพระอานนท์เป็นแบบอย่างในทางปฏิบัตินำไปประยุกต์ใช้ดูแลพระมหาเถรานุเถระ ตลอดถึง เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ หัวหน้าส่วนงานต่างๆ เพื่อจะได้เป็นการบริหารงานได้อย่างมีต้นแบบ แบบฉบับให้เรียนรู้ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาวิเคราะห์องค์คุณความเป็นกัลยาณมิตรที่สอดคล้องกับหลักสัพบุจริยธรรม 7
2. ศึกษาวิเคราะห์ความเป็นผู้มีฤทธิ์ของพระโมคคัลลานะในอดีตจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- วิจิตตรี ธรรมรักษ์. (2554). *ศึกษาวิเคราะห์ธรรมเนียมอสังกักรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องพระอานนท์พุทธอนุชา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระจรัญ สุวโจ (สะท้อน). (2558). *ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการแสดงความกตัญญูกตเวทิตะของพระอานนท์เถระ*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระจะจุ ญาณวิชัย (รักษาป่า). (2554). *การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2565). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลีพิมพ์.
- พระมหาเกรียงไกร บัวจันอัด. (2546). *การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกัลยาณมิตรกับการบรรลुरुธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: บริษัท นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์ จำกัด.